

KRIVIČNO DELO „UBIJANJE I MUČENJE ŽIVOTINJA“ IZ ČLANA 269 KZ RS U SVETLU ZAKONA O DOBROBITI ŽIVOTINJA

prof. dr Branislav Ristivojević*

prof. dr Tatjana Bugarski**

Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu³

Sažetak: Biologija i krivično pravo imaju malo dodirnih tačaka. Jedan od njih je 24. glava Krivičnog zakonika RS koja nosi naziv „Krivična dela protiv životne sredine“. Pored tradicionalno prisutnih u njoj se nalazi i jedno novo krivično delo „Ubijanje i mučenje životinja“. U inkriminisanju ovog dela zakonodavac je pošao od razumne pretpostavke da pojmove koji pripadaju drugim oblastima naučnog saznanja ne treba da određuje već ih treba prepustiti njihovim izvornim naukama. Takva je situacija sa pojmom „životinje“ koji je ovde ključan.

Iako bi na prvi pogled pojmovi „ubijanja“ i „mučenja“ trebalo da pripadaju krivičnom pravu, zakonodavac se uzdržao da ih odredi kada su u pitanju životinje. Ovo stoga što su oni jasni kada je objekt ubijanja ili mučenja čovek i bez naročitih poznavanja biologije čoveka. Međutim kada su u pitanju životinje stvari se menjaju. Životinje nisu subjekti, već objekti prava (stvari), pa samim tim nemaju „ljudska prava i slobode“ koje Ustav RS garantuje ljudima, pa tako ni pravo na život niti pravo na nedodirljivost telesnog integriteta. Stoga je zakonodavac u ovom krivičnom delu odredio da se ubijanje i mučenje životinja može biti krivično delo samo kada je učinjeno „kršenjem propisa“.

Pošto su ovakvi „propisi“ koji su uređivali kako se postupa sa životinjama bili malobrojni (zakonodavstvo koje je uređivalo veterinarstvo ili lovstvo) u vreme kada je donet KZJ (2006. godina), ali i iz brojnih drugih razloga, zakonodavac je 2009. godine doneo „Zakon o dobrobiti životinja“ kao neku vrstu opšteg zakona koji uređuje odnose ljudi i životinja. Naravno da bi bilo potpuno pogrešno reći da je ovaj zakon neka vrsta *ustava za životinje*, jer ovaj zakon

* vanredni profesor, rbrane@pf.uns.ac.rs

** vanredni profesor, t.bugarski@pf.uns.ac.rs

3 Ovaj rad je rezultat istraživanja na projektu „Biomedicina, zaštita životne sredine i pravo“ br. 179079, koji finansira Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja RS.

ne poznaje nikakva *prava životinja*. Ono što ovaj zakon ostavlja za raspravu jeste da li je njime u pravni poredak uneta kategoriju *interesa životinja*. Pisac staje na stanovište da jeste s obzirom da zakon zabranjuje različita ponašanja ljudi koja štete životinjama i stvara čitav niz obaveza ljudima u njihovim odnosima sa životinjama. Na ovaj način, smatra pisac, zakonodavac je otišao ispred ustavotvorca. Naime, ustavom garantovana prava i slobode ljudi aktima niže pravne snage kao što su zakoni ne mogu se ograničavati. Izlaz za ovo stanje treba tražiti u izmeni Ustava kako bi interesi životinja našli svoje mesto u članu 74 koji garantuje pravo na zdravu životnu sredinu. Dok se to ne desi najbolje bi bilo da se u našem društvu izgrađuje i neguje jedna nova vrsta senzibiliteta prema životinjama koja bi uključila i brigu o njihovim, a ne samo o ljudskim interesima.

Uvod

U nauci preovladava stav da krivično pravo jeste autonomna grana prava, iako sama ne stvara vrednosti koje štiti, već ih uglavnom, pozajmljuje iz drugih pravnih ili vanpravnih oblasti društvenih odnosa.⁴ Pozajmljujući vrednosti ono pozajmljuje i pojmovnu aparaturu. Tako se i desilo da glava 24 Krivičnog zakonika⁵ (u daljem tekstu KZ) koja nosi naziv „Krivična dela protiv životne sredine“ nije stvorila pojmove kojima pruža zaštitu, već ih je pozajmljuje iz drugih oblasti naučnog saznanja, u prvom redu iz biologije. Ovo je prirodno s obzirom na činjenicu da su pojmovi u vezi sa životnom sredinom svojstveni biologiji. Tako bi bilo potpuno besmisleno da krivično pravo, bilo kao grana prava, bilo kao pravna nauka, određuje šta znače pojmovi „životna sredina“, „biljni svet“, „životinjski svet“, „biljka“, „životinja“ i drugi slični pojmovi koje koristi ova glava Krivičnog zakonika.

S druge strane za pojmove „ubijanje“, „povređivanje“ i „mučenje“ bi svako, već na prvi pogled, rekao da pripadaju pojmovnoj aparaturi krivičnog prava. Ubistvo je u nauci određeno kao lišavanje života, a povređivanje kao narušavanje telesnog integriteta ili narušavanje zdravlja. Određenje mučenja u pravnoj nauci dato je kao nanošenje velikog telesnog bola ili teških duševnih patnji.

Ipak postoji jedan slučaj u KZ gde se zakonodavac u velikoj meri ogradio od značenja navedenih pojmova. U pitanju je krivično delo iz člana 269 KZ „Ubijanje i mučenje životinja“. Kada je u pitanju ubijanje, povređivanje ili mučenje životinja ono, prema slovu ovog člana, mora da bude izvršeno „kršenjem propisa“. Ovakav pristup zakonodavca je razumljiv. Životinje nemaju jasno i nedvosmisleno ustanovljena prava i slobode kao ljudi, pa samim tim ni pojmovi lišavanja života, povrede tela ili mučenja životinja ne mogu da budu analogni sa onim kod ljudi. Stoga je i bilo neophodno uneti u naš pravni poredak akte koji će otkloniti ove nedoumice tako što će propisati šta može da se radi sa životinjama a šta ne može. To je učinjeno sa više različitih akata, istina ne sa ciljem da se reši problem radnje izvršenja ovog krivičnog dela. Tako naš pravni poredak poznaje zakone koji štite životinje, ali ne životinje same po sebi, već njihovu ulogu u nekoj od sfera života značajnih ljudima.

4 Z. Stojanović, *Krivično pravo – Opšti deo*, Beograd, 2011, str. 8.

5 Krivični zakonik, *Sl. glasnik RS*, br. 85/05, 88/05 (ispr.), 107/05 (ispr.), 72/09, 111/09.

Na primer, u pravnom poretku imamo zakonodavstvo o zaštiti životne sredine, o lovstvu, veterinarstvu, ribarstvu itd. koje ne prvi pogled štiti životinje jer uvodi obaveze u ponašanju ljudi prema životinjama.⁶ Ovo zakonodavstvo, dakle, nije doneto u svrhu očuvanja ili unapređenja bilo kojeg interesa životinja, već interesa životne sredine ili privrede, a to su ljudske vrednosti i to priznate upravo Ustavom (npr, članom 74 Ustava RS propisano je pravo na zdravu životnu sredinu). Lov ili ribarstvo su izuzetno važne privredne grane, a veterinarstvo je izuzetno važno za čitav niz privrednih grana kao što su stočarstvo, industrija prerade mesa itd. I zaista, ako se analiziraju zaštitni objekti krivičnih dela „Nezakonit lov“, „Nezakonit ribolov“ ili „Nesavesno pružanje veterinarske pomoći“ iz Krivičnog zakonika vidi se da su ono mešoviti. Pored životne sredine njima se štiti i privreda kao zaštićena vrednost.

Prekretnicu na ovom polju čini „Zakon o dobrobiti životinja“ iz 2009. godine.⁷ Ovaj zakon jeste ključni među svim onim „propisima“ koji prema članu 269 KZ moraju da se „prekrši“ da bi postojalo ubijanje, povređivanje ili mučenje životinja. Zašto je ovaj zakon važniji od drugih zakona za krivično delo iz člana 269 KZ kao propis koji se krši da bi se životinja ubila ili povredila? Postoje dva razloga, s tim da drugi proizilazi iz prvog.

Na prvom mestu razlog za ovo jeste radna pretpostavka ili hipoteza od koje će rad krenuti, a prema kojoj se ovim zakonom pokušalo izgrađivanje rudimentarnog subjektiviteta životinja u pravnom smislu, što se da primetiti u uporednom pravu kao neka vrsta kretanja koje se još uvek nalazi u povelju i čija je sudbina neizvesna. Tako će rad prvo istražiti smisao i cilj ovog zakona, a zatim u drugom delu objasniti da životinje ne mogu da uživaju zaštitu istih pravnih kategorija kao i ljudi. U trećem delu rad će istražiti da li se ovim zakonom izvršio pokušaj da se u naš pravni poredak uvede potpuno nova pravna kategorija – *interes životinja*. Ovakvu pretpostavku sugerise sam naziv zakona, kao i „klimav“ ustavni osnov za njegovo donošenje. Ako se to pokaže kao delimično ili potpuno tačno onda će se videti zašto ovaj zakon ima potpuno drugačije značenje od svih drugih „propisa“ kojim se uređuju neke obaveze ljudi u postupanju sa životinjama. Za razliku od zakona koji dotiču pravni položaj životinja uređujući materiju npr. lovstva ili veterinarstva u svrhu ostvarivanja nekih vrednosti čoveka, ovaj zakon je donet da uredi pravni položaj životinja u svrhu interesa životinja, a ne ljudi. Sa stanovišta krivičnog prava ovo je ključno pitanje jer od njega zavisi šta se štiti krivičnim delom iz člana 269 KZ: interesi životinja ili prava ljudi.⁸

Na drugom mestu treba reći da ovakva postavka zakona jeste razlog zašto je on prepun različitih obaveza koje se uvode svim subjektima u društvu, kako građanima tako i državi, a u vezi sa postupanjem prema životinjama. Budući da je interes životinja bila vodeća misao zakonodavaca prilikom njegovog donošenja, a ne prava i slobode ljudi, ne treba da čudi da on ima daleko više normi koje zabranjuju neko postupanje protivno interesu životinje i nalažu neko postupanje u skladu s njim. U ovako brojnim zabranama i nalogima treba prepoznati one „propise“ čije kršenje

⁶ Zakon o divljači i lovstvu, *Sl. glasnik RS*, br. 18/2010; Zakon o veterinarstvu, *Sl. glasnik RS*, br. 91/2005, 30/2010. itd.

⁷ Zakon o dobrobiti životinja, *Sl. glasnik RS*, br. 41/09.

⁸ Klasičan pristup krivičnog prava u ovom slučaju ima jasan odgovor. U pitanju su prava ljudi: Z. Stojanović, *Komentar KZ*, Beograd, 2007, str. 613.

vodi izvršenju krivičnog dela iz člana 269 KZ. Ovaj pokušaj uvođenja nove pravne kategorije u pravni poredak će se u četvrtom delu rada osporiti objašnjavanjem nepravno mehanizma kojim se odlikuje ovaj postupak. Poslednji dva dela rada biće posvećen dokazivanju prethodnog. Prvo će se u petom delu rada pokazati da se prava i slobode ljudi ne mogu ograničavati bez izričitog ili prećutnog osnova u istom onom aktu koji ih je ustanovio – Ustavu RS. Zatim će se u šestom delu rada dovesti u vezu pojedine zabrane i obaveze u postupanju sa životinjama iz Zakona sa pravima i slobodama ustanovljenim najvišim pravnim aktom u poretku - Ustavom RS.

Na kraju će se izvesti zaključak da mnoge od obaveza ili zabrane u postupanju sa životinjama koje pokušava da uvede Zakon o dobrobiti životinja neosnovan i samim tim nevažeći. Iz toga sledi da se postupanjem protivno tim „propisima“ ne ubijaju i ne muče životinje u smislu krivičnog dela iz člana 269 KZ.

1. Smisao i cilj zakona

Zakon o dobrobiti životinja je donet 2009. godine nakon dugogodišnje kampanje i pritiska koju su u javnosti vodile NVO koje se bave zaštitom životinja. Upravo zahvaljujući ovom načinu nastanka konačne verzije zakona koja je ušla u skupštinsku proceduru postoji sumnja da njegov sadržaj oslikava interese samo jedne od strana zainteresovanih za položaj životinja u našem društvu dok su interesi drugih zanemareni (npr. interes biološke nauke).

Za pitanje svrhe, smisla odnosno cilja Zakona značajni su Deo II obrazloženja koji se zove „Razlozi za donošenje zakona“ i Deo V čija se tačka 1 zove „Koji problem se rešava zakonom?“

Kao ključna svrha i smisao Zakona u Delu II obrazloženja je prisutna teza o navodnom postojanju nekih „jedinestvenih pravila o zaštiti životinja“ na nivou zakonodavstava država članica EU, kao i klasična „fama“ da se tako nešto „traži“ i od Srbije u „procesu pridruživanja EU“.⁹

Prva tvrdnja je više netačna nego tačna i predstavlja grubo pojednostavljivanje stvari. Niz ugovora koji stoje kao temelj pravnog poretka EU su 1997. godine dopunjeni Ugovorom iz Amsterdama. Jedan od dopunskih Protokola na taj ugovor jeste i *Protokol o dobrobiti životinja*. On predstavlja prvi pravni akt u EU kojim je životinjama priznat naročit položaj u pravnom poretku i uvodi se obaveza da se o njima posebno vodi računa. On glasi:

„Visoke strane ugovornice, u želji da obezbede poboljšanu zaštitu i poštovanje za dobrobit životinja kao osećajnih bića složile su se oko sledećeg, što će biti dodato uz Ugovor o osnivanju EU: u uobličavanju i sprovođenju poljoprivredne, transportne, tržišne i naučno-istraživačke politike EU, unija i države članice obratiće dužnu pažnju potrebama dobrobiti životinja uz uvažavanje pravnih i administrativnih propisa i običaja država članica u vezi sa religioznim obredima, kulturnom tradicijom i regionalnim nasleđem.“¹⁰

9 *Predlog Zakona o dobrobiti životinja*, Obrazloženje, Deo II.

10 *Treaty of Amsterdam, Protocol on Animal Welfare*, dostupno na: <http://www.eurocbc.org/page673.html>, (10. 10. 2012).

Ovim aktom po prvi put su životinje priznate kao nešto posebno odnosno drugačije zato što su „osećajna bića“ i uvedena je obaveza državama članicama da „obrate dužnu pažnju“ potrebama dobrobiti životinja. Međutim nema pomena apsolutno nikakvih „jedinstvenih pravila o zaštiti životinja“ na nivou zakonodavstava država članica EU, kako to tvdi predlagač Zakona o dobrobiti životinja. Upravo suprotno, EU ovim protokolom stvara obavezu da se prilikom utvrđivanja drugih politika EU i država članica vodi računa o dobrobiti životinja, a te druge politike su taksativno nabrojane. To su poljoprivredna, transportna, tržišna i naučno-istraživačka politika. Znači, nema nikakve jedinstvene politike EU o dobrobiti životinja pa tako ne može da bude ni nekih jedinstvenih pravnih pravila. Ono što postoji to je obaveza da se prilikom utvrđivanja pomenutih politika vodi računa o dobrobiti životinja.

Druga tvrdnja iz Dela II obrazloženja Predloga zakona, kako se navodno od Srbije traži donošenje ovakvog zakona u procesu „pridruživanja EU“ apsolutno nije tačna. Naime, sve što se od Srbije traži u postupku pridruživanja EU nalazi se u SSP (Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju), a on nema niti jedne reči koja se odnosi na dobrobit životinja.¹¹ Isto se odnosi i na godišnji izveštaj Misije EU u Srbiji o napretku Srbije u postupku pridruživanja EU. I u ovom aktu nema ni pomena dobrobiti životinja niti neke obaveze da se zakonodavna oblast u ovoj sferi uredi.¹² EU ne traži od Srbije da usvoji bilo kakva pravna pravila o dobrobiti životinja, pa tako ni Zakon o dobrobiti životinja. Neutemeljene tvrdnje slične ovoj, pojavljuju se na više mesta u obrazloženju Predloga zakona.¹³

Sa stanovišta prava naročito je problematična, tvrdnja iz tačke 1 V dela obrazloženja koja nosi naziv „Koji problem se rešava zakonom?“, prema kojoj je svrha zakona da se:

„U skladu sa principima i preporukama Prve rezolucije o zaštiti životinja potrebno je da RS započne proces unapređivanja zaštite životinja, odnosno da na jedinstven način reguliše oblast zaštite života i dobrobiti životinja kroz definisanje prava životinje na život, u skladu sa biološkim karakteristikama vrste u zakonu i u Ustavu RS...“

Ovde je prisutna jedna vrsta perfidne zamene teza koja je krajnje neprihvatljiva sa stanovišta pravnog poretka. Obrazloženje podmeće neku „Prvu rezoluciju o zaštiti životinja“ koja je navodno merilo i kriterijum Republici Srbiji za potrebu „definisanja prava životinje na život“. Ovako kako je u obrazloženju navedeno, neupućeni čitalac bi pomislio da je u pitanju neka zvanična rezolucija (politički akt) nekog naddržavnog (evropskog) ili državnog tela (srpskog), na primer neke

11 Delegacija EU u Srbiji, Ključni dokumenti, *Stabilisation and association agreement between European Communities and their member states and Republic of Serbia*, dostupno na: http://www.europa.rs/upload/documents/key_documents/2008/SAA.pdf (5. 11. 2012).

12 Delegacija EU u Srbiji, Ključni dokumenti, *Serbia Progress Report 2012*, dostupno na: http://www.europa.rs/srbijaIEu/kljucni_dokumenti/2012.html (5. 11. 2012).

13 *Predlog Zakona o dobrobiti životinja*, Obrazloženje, Deo V, tačka 2: „Zajedničko stanovište EU jeste da je sa državom kandidatom do dana priključenja zajednici nužno potpuno uskladiti propise o dobrobiti životinjasa pravnim poretkom EU.“

skupštine, vlade, komisije, saveta, odbora i tome slično. Proverom se može utvrditi da je u pitanju akt jedne obične nevladine organizacije.¹⁴

Ne postoji uredna država na svetu u kojoj se privatni akti koriste kao obavezna smernica u uobličavanju državne politike. Tako nešto bi bila potpuna besmislica. Ono što bi bilo normalno u jednoj uređenoj državi to je da se privatni interesi putem lobiranja ugrade u predloge zakona (što je NVO koja je u pitanju po svemu sudeći uspela), ali samo ako su u skladu sa državnim politikom ili ako barem, nisu njoj protivni (što je u ovom slučaju pod velikim upitom). Ovo je prirodno i normalno iz razloga što ne postoje privatni interesi koji će voditi računa o opštim interesima celine, države. Privatni interesi su u pravilu sebični i uskogrudi i kao takvi štetni po druge privatne interese. Država, s druge strane, budući da je vrhovni javnopravni subjekt u nekom društvu, prilikom donošenja zakona mora da vodi računa o interesima svih u društvu jer ona i postoji radi svih. Ako pravna nauka zakone definiše kao opšte akte, koji važe za neodređen broj slučajeva i neodređen krug lica, sasvim je jasno da oni po definiciji ne smeju da zadovolje interese samo nekih subjekata u društvu, već najvećeg mogućeg broja subjekata. Pošto je nemoguće zadovoljiti svakog pojedinca u državi, država prilikom donošenja zakona vrši neku vrstu usaglašavanja različitih privatnih stavova i interesa tražeći najmanji zajednički imenitelj svih njih. Kada ga pronade onda se on proglašava za državni, opšti interes i u skladu sa njim se donose zakoni. Tako se zadovoljavaju interesi najvećeg broja pojedinaca, jedinki, subjekata u društvu, a cilj države i jeste da se postigne, kako je čuveni Bentam definisao pojam javnog dobra: „najveća sreća najvećeg broja ljudi“.¹⁵ Tako se postiže da iako niko nije zadovoljan zakonima u potpunosti najveći broj njih jeste u najvećoj meri. Kada država radi na ovaj način onda najsebičniji odnosno ekstremni interesi ostaju u krajnostima društvenih tokova (jer su prepreka za ostvarivanje interesa najvećeg broja ljudi) i ne ugrađuju se u zakone.

Nažalost, u slučaju ovog zakona, izgleda da je predstavnička demokratija zatajila. Sebični interesi malog broja ljudi zaogrnuili su se u ruho opšteg interesa. O tome govori navodna potreba „da na jedinstven način reguliše oblast zaštite života i dobrobiti životinja kroz definisanje prava životinje na život“. Nema sumnje da u našem društvu, kao i drugde na svetu postoje ljudi koji misle da životinje treba da imaju prava analogno pravima ljudi, pa tako i pravo na život. Ipak, potpuna je zabluda da tako nešto postoji u bilo kojem pravnom poretku na svetu. Prosto i jednostavno, životinje nemaju prava. Razlozi za ovo su krajnje jednostavni.

2. Zašto životinje nemaju prava i slobode kao ljudi?

Ljudi i životinje se razlikuju. Verovatno da ovo ne bi trebalo ni objašnjavati da nema onih koji veruju da stvari stoje suprotno i da životinje treba da imaju prava kao i ljudi.

14 U pitanju je izvesna ORKA, koja sebe određuje kao „organizaciju za poštovanje i brigu o životinjama“, koja je 2005. godine kao svoj privatni akt donela navedenu „rezoluciju“: <http://orca.rs/dobrobit-zivotinja-kod-nas> (10. 9. 2012).

15 J. Bentham, *The Fragment on Government*, London, printed for T. Payne at the Mews-Gate, 1776, dostupno na: <http://www.efm.bris.ac.uk/het/bentham/government.htm> (15. 8. 2012).

Životinje nemaju složen zajednički život da bi ga mogli nazvati društvom kao ljudi. One se udružuju radi ishrane odnosno lova, radi rasplodavanja i vrlo retko stvaraju društvenu organizaciju sa složenijom svrhom od ove (npr. kitovi ili ptice kad migriraju). Životinje ne koriste oruđe i oružje, ne rade, ne savladavaju prirodu već joj se pokoravaju. Sa oružjem čovek je strašniji od najkrvoločnije životinje, s plugom ne gladuje, s vatrom ne promrzava, s krovom ne kisne, sa nasipom se ne utapa, sa vozilima ne poznaje prostor. Obdaren inteligencijom koju životinje nemaju čovek stvara sadržajnije oblike života koji se kvalitativno razlikuju od prostog fizičkog održanja. Tako čovek stvara kulturu, etiku, moral, knjigu, sliku, spomenik. Čovek stvara društvene ustanove, kulturu i civilizaciju koje traju. Čovek shvata vreme odnosno ima pojam o budućnosti i prošlosti. Na kraju, položaj čoveka u ljudskom društvu ne određuje zakonitosti prirodnog odabiranja¹⁶ već seksualnog odabiranja.¹⁷

Zakonitosti prirodnog odabiranja nema potrebe posebno beležiti, objašnjavati, opisivati ili razrađivati. Urođeni su svakom živom biću. Oni su nagon za održanjem odnosno za životom. Da se zadovoljavao sa ovim čovek nikad ne bi stvorio više oblike društvene organizacije. Postupajući upravo suprotno putem stvaranja viših oblika društvene organizacije čovek je morao da stvori i pravila o odnosu ljudi unutar tih oblika i pravila o odnosu čoveka sa tim oblicima. Kada je tim društvenim odnosima pružio zaštitu, jer nisu svi ljudi hteli da se ponašaju u skladu sa tim pravilima (neki uvek hoće prećicom), onda je stvorio pravo – društveni odnos uređen pravilom koje, za svaki slučaj, ima prinudnu sankciju.

Iz svih rečenih razloga nosilac (titular) prava odnosno subjekt prava može da bude samo čovek.¹⁸ Životinja je objekt prava, i kao takva izjednačena je sa stvari. Ako bi neko, ko što su to pisci obrazloženja Zakona o dobrobiti životinja, pozeleo suprotno odnosno pozeleo da životinjama da položaj subjekata prava, onda bi istovremeno morao da im da i položaj nosilaca dužnosti. Ovo stoga što pravo jednoga istovremeno znači dužnost drugog ili svih drugih. Svako pravo jednog subjekta pretpostavlja dužnost drugog i obrnuto. Pravo i dužnost su tako tesno povezani i korelativni pojmovi da se ne mogu zamisliti jedno bez drugog.¹⁹

Koja je to dužnost koju bi životinja preuzela ako bi smo joj priznali prava? Ako joj priznamo pravo na njen život i njenu slobodu hoće li ispuniti dužnost da poštuje pravo na život i slobodu ljudi? Hoće li tigar kome smo priznali pravo na život i na slobodu pa smo ga pustili na ulicu ispuniti svoju dužnost prema životu i slobodi ljudi pa će se uzdržati da ne pojede čoveka kojeg sretne kada se bude šetao nekim bulevarom? I ne samo ljudi, nego i svih drugih subjekata prava. Ako priznamo pravo na život jednoj životinji - tigru, moramo i drugim - na primer antilopi. Hoće li tigar kada bude sreo antilopu, jer će se oboje šetati ulicom kada im priznamo pravo na slobodu, ispuniti svoju dužnost i poštediti antilopu? Naravno da neće, to je jasno svakome.

16 Đ. Tasić, *Uvod u pravne nauke: Enciklopedija prava*, NIU Službeni list SRJ, Beograd, 1995, str. 149.

17 Osmo poglavlje Darwinove manje poznate knjige posvećeno je seksualnoj selekciji kao osnovi za razvoj čoveka za razliku od prirodne selekcije koja je osnova za razvoj životinja: C. Darwin, *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*, London, 1871, p. 253–320.

18 Može i pravno lice, ali to za ovu raspravu nije važno.

19 R. Lukić, *Teorija države i prava; II deo: Teorija prava*, Beograd, 1995, str. 172–173.

Zaključka je da ovaj zakon nije mogao da uvede kategoriju prava i sloboda životinja, taman i da su njegovi pisci to hteli, jer je to prosto nemoguće sa stanovišta najprostijeg osnova na kojem se ustanovljavaju prava, a to je relacija prava i obaveza. Da bi neko lice bilo nosilac prava i sloboda, mora da bude sposobno da bude nosilac obaveza. Životinje to nisu.

Ako zakon o dobrobiti životinja nije uveo kategoriju prava i sloboda životinja, šta jeste uradio uvođenjem niza obaveza u ponašanju ljudi prema životinjama?

3. Da li je zakon o dobrobiti životinja pokušao da uvede novu pravnu kategoriju – interes životinja?

Životinje su živa bića i kao takve imaju neke potrebe iste kao i čovek. Na primer, imaju potrebu da zadovolje glad, žeđ ili polni nagon. Kao i ljudi one ne žele da ih nešto boli ili da budu bolesne i tome slično. Ako se prava i slobode životinja ne mogu uvesti kao kategorija u pravni poredak, da li je moguće priznati ove potrebe životinja kao neku vrstu njihovog interesa i uvesti obavezu ljudima, ali i državi da ih ne prekrše, što je sudeći po jezičkom tumačenju naslova Zakona i 1. člana koji govori o svrsi akta nesumnjivo? Tu novu pravnu kategoriju, koja će se za potrebe ovog rada nazvati *interesima životinja*, zakon postavlja kao uzajamnu kategoriji prava i sloboda kod ljudi.²⁰

Jezički, stilski, unutrašnjom sistematikom i sadržinom materije koju uređuje, a najviše načinom na koji je uređen odnos interesa životinja sa nadležnostima ili pravima drugih subjekata u pravnom poretku čini se kao da je zakonodavac pokušao da razmišlja glavom ustavotvorca i da je Zakonom o dobrobiti životinja pokušao da napravi neku vrstu ustava za životinje. Naravno da to nije pravi ustav već kvaziustava, jer je pisac Zakona svestan da ne postoje prava i slobode životinja (inače bi naziv zakona bio „Zakon o pravima i slobodama životinja“), pa pokušava da ih delotvorno zameni interesima životinja i da tu kategoriju umetne u pravni poredak RS čime postaje kvaziustavotvorac.

Tako 1. član Zakona, delujući kao neka vrsta preambule odnosno uvodnog i svečanog dela ustava,²¹ ističe kako akt, pored dobrobiti životinja, uređuje „prava, obaveze i odgovornost pravnih i fizičkih lica odnosno preduzetnika za dobrobit životinja“. Ako se pogleda sadržina zakona videće se da u njemu skoro uopšte nema nekakvih prava „pravnih i fizičkih lica odnosno preduzetnika“ prema životinjama već skoro bez izuzetka „obaveza i odgovornosti“ koje se ogledaju u nizu zabrana nametnutim subjektima pravnog poretka. Koliki je broj tih zabrana ili obaveza u ponašanju koje se uvode ovim zakonom najbolje govori član 82 Zakona koji predviđa ravno 78 različitih prekršaja za nepostupanje u skladu sa obavezama koje određuje ovaj Zakon ili kršenje zabrana koje predviđa isti.

20 Ova pravna kategorija nije nova ideja. Već ju je upotrebio Singer u svom sada već klasičnom delu iz ove oblasti: P. Singer, *Animal Liberation*, New York, 2002, p. XIII.

21 Preambula je uvodni, svečani deo Ustava u kojem se najčešće određuju motivi za donošenje akta, ciljevi, svrha ili načela uređenja i od pomoći je prilikom tumačenja Ustava, ali sama po sebi nema obavezujuću pravnu snagu.

Članovi 3 i 4 Zakona naročito pokazuju nameru da se izvorno uredi položaj životinja aktom koji je neka vrsta kvaziustava za životinje. Oba člana deluju kao svojevrsan produžetak člana 1 za koji smo rekli da igra ulogu koju bi imala preambula u Zakonu.

Tako član 3 u stavu 1 uvodi obavezu za, ni više, ni manje: „Državni organi, naučnoistraživačke organizacije, ustanove u oblasti obrazovanja, veterine, poljoprivrede, zdravstva, informisanja, kulture, kao i druge ustanove i organizacije i pravna i fizička lica, odnosno preduzetnici... jačaju svest o značaju dobrobiti životinja“. Stav 2 mu se pridružuje i uvodi obaveze pored svih prethodno navedenih subjekata i za: „organe jedinica lokalne samouprave, kao i građane i udruženje... da brinu o životu i zaštiti zdravlja i dobrobiti životinja“. Stav 3 istog člana uvodi obavezu svakog građanina da „spreči i prijavi... sve oblike zlostavljanja životinja“. Stav 4 uvodi obaveze Republici Srbiji u međunarodnim odnosima. Prema slovu ovog stava država mora da „ostvaruje saradnju sa drugim državama u oblasti zaštite dobrobiti životinja“, što je zakonsko ustanovljavanje obaveza u vođenju spoljne politike. Ovako nešto se vrlo retko sreće u pravnom poretku jer to ograničava vladina ovlašćenja za vođenje iste.²² Član 4 posvećen je isključivo nabranjanju „osnovnih načela zaštite dobrobiti životinja“ koja, kao i sva druga načela, zahvaljujući visokom stepenu opštosti nisu neposredno sprovodljiva.

Najbolji dokaz da članovi 3 i 4 igraju ulogu koju bi imala preambula u Ustavu, nije samo njihov sadržaj, već i činjenica da ne postoje apsolutno nikakve sankcije za ne ispunjavanje obaveza ili ne postupanje po načelima koje ovi članovi tako lako i paušalno uvode skoro svim subjektima prava u poretku. Ovi članovi svojim ideološko političkim i programsko deklarativnim karakterom, pokušavaju da oponašaju nepravna svojstva ustava.²³

Još jedna od delova Zakona koji govore u prilog teze da se ovim aktom pokušava neka vrsta izvornog uređenja položaja životinja pravnim kategorijama koje su potpuna novina jesu i prelazne i završne odredbe Zakona. One obično služe da se odredi odnos novog zakona sa starim, odnosno da se uredi način kako se sa starog zakona koji je uređivao neku oblast društvenih odnosa prelazi na novi. Usled toga ove odredbe zakona u pravilu sadrže rokove za okončavanje postupaka započetih po starom zakonu i početak postupaka po novom, prelazak prava i obaveza sa subjekata po starom na subjekte po novom zakonu itd. Najvažnija svrha ovih odredbi je da uspostavi pravila za rešavanje mogućeg sukoba starog prava i novog. U ovom zakonu prelazne i završne odredbe uopšte nemaju ovaj sadržaj. Kao da se ova materija uređuje od početka, izvorno, pa nema potrebe da se uređuje mogući sukob starog prava i novog, odnosno kao da starog prava koje je uređivalo ovu istu materiju uopšte nema. Da li je to tačno?

4. Nepravni mehanizam ustanovljavanja interesa životinja

Razlog zbog kojeg se zakonodavac opredelio za ovakvo nabranjanje obaveza i dužnosti subjekata prava prema životinjama se može objasniti.

22 Jedan od primera jeste preambula ustava RS koja takav pristup ima u vezi sa obavezom očuvanja teritorijalnog integriteta RS.

23 O nepravim svojstvima ustava: R. Marković, *Ustavno pravo*, Beograd, 2011, str. 45.

Prava i slobode ljudi u vezi sa kojima se sada ovim Zakonom nameću obaveze ili zabrane već su propisane ili nesumnjivo proizilaze iz drugih prava i sloboda i nema potrebe izvorno ih propisivati. Međutim interesi životinja nisu nigde bili propisani i njih ovaj zakon postavlja izvorno. Mehanizam kojim to radi nije onaj koji Ustav RS koristi kada su u pitanju prava i slobode ljudi – nabranjanje pojedinih prava i sloboda i izuzetaka od njih, i u nekim slučajevima, određivanje odnosa tih prava međusobno. Način na koji stvara tu novu pravnu kategoriju (interese životinja) jeste upravo ovo nametanja obaveza i zabrana pravnim i fizičkim licima u postupanju sa životinjama. Ovaj, nazvaće se, negativni mehanizam uvođenja kategorije interesa životinja u pravni poredak zakonodavac koristi upravo jer je svestan da bi pozitivnim pristupom, nabranjanjem interesa životinja, morao da ih odredi nazivom, da propiše sadržaj tih interesa i što je još važnije morao bi da odredi odnos te nove pravne kategorije sa postojećim pravnim kategorijama u poretku, a to su prava i slobode ljudi i nadležnosti državnih organa. Kada bi tako postupio našao bi se problemu. Videlo bi se da nema osnova u Ustavu za ovu novu pravnu kategoriju koja je za potrebe ovog rada nazvana interes životinja. Prosto i jednostavno rečeno u vreme donošenja Ustava niko nije ni razmišljao o ovoj pravnoj kategoriji – interesima životinja – niti o njenom mestu u pravnom poretku pa samim tim ni o njenom odnosu sa pravima i slobodama ljudi. Usled toga njeno izvorno postavljanje Zakonom o dobrobiti životinja se ukršta sa postojećim pravima i slobodama ljudi koje predviđa Ustav. Da je kojim slučajem zakonodavac razmišljao o ovoj kategoriji prilikom donošenja ustava, da se osnov za nju nalazi bilo gde u Ustavu, onda ne bi bilo potrebno propisivanje tolike „mase“ zabrana, ograničenja i dužnosti subjektima pravnog poretka (pravnim ili fizičkim licima) a u vezi sa životinjama. Bilo bi dovoljno razraditi taj osnov.

Stvari, po svemu sudeći, stoje potpuno drugačije. Zakonodavac je Zakonom o dobrobiti životinja pokušao da ovu inovativnu pravnu kategoriju – interes životinja – „uvede“ u pravni poredak. Budući da su pravne kategorije u njemu jasno određene kao i da je odnos između tih kategorija, on mora da je bukvalno „ugura“ u poredak, „zakidajući“ prostor koji već zauzimaju neka prava i slobode ljudi. To „zakidanje“ vrši uspostavljanjem velikog broja raznoraznih zabrana, obaveza ili dužnosti u vezi sa postupanjem sa životinjama. Tim mehanizmom on dovodi interes životinja u sukob sa pravima i slobodama ljudi koje su određene Ustavom.

5. Da li je moguće ograničavati prava i slobode ljudi koji su određeni Ustavom putem interesa životinja?

Odgovor na ovo pitanje je jednostavan. Ako postoji osnov u Ustavu RS za uvođenje interesa životinja u pravni poredak – da. U tom slučaju to neće biti „uvođenje“ kategorije interesa životinja u pravni poredak, već razrada Ustavom već ustanovljene pravne kategorije. Ako nema osnova u Ustavu za interese životinja odgovor je jednako kratak – ne.

Zakonodavac je pokušao da pronađe osnov za interese životinja u Ustavu RS, ali čini se bez uspeha. Kao osnov za donošenje Zakon se u obrazloženju poziva na član 97 Ustava . Ovaj član Ustava nosi naziv „Nadležnost Republike Srbije“ i u tački 9

stava 1 koji, između ostalog, kaže da Republika Srbija uređuje i obezbeđuje „sistem zaštite i unapređenja životne sredine; zaštitu i unapređivanje biljnog i životinjskog sveta“. Ovaj član nije osnov za uvođenje kategorije interesa životinja i pored rečnika koji bi neupućenom čitaocu na prvi pogled ukazivao na tako nešto.

U pitanju je član Ustava koji je „zalutao“. On vodi poreklo iz starog Ustava RS kada je Srbija bila deo federalne države (SRJ), pa je postojala potreba da se razgraniči nadležnost Republike Srbije od federacije. Međutim, danas je Srbija samostalna, suverena država, i nema potrebe propisivati njene nadležnosti, postoji pretpostavka da ona ima sve nadležnosti koje nisu Ustavom date nižim nivoima vlasti.²⁴ I kada ovaj član ne bi imao svoje mesto u Ustavu, da li bi to značilo da Srbija nema niti jednu nadležnost? Naravno da ne. Ona je suverena država i ima na svojoj teritoriji sve nadležnosti, pa tako i one na koje se pozivalo obrazloženje predloga Zakona o dobrobiti životinja. Međutim, to što Srbija ima sve nadležnosti, pa i one o „zaštiti i unapređenju životne sredine; zaštiti i unapređenju biljnog i životinjskog sveta“ ne daje za pravo zakonodavcu da ograniči ili uskrati prava i slobode ljudi koje su već date Ustavom RS.²⁵

Naime, ljudska prava i slobode su potpuno propisani sasvim drugom celinom Ustava. U pitanju je Drugi deo, koji nosi naziv „Ljudska i manjinska prava i slobode“. Da bi neko ljudsko pravo ili sloboda postojali u našem pravnom poretku, oni moraju da budu predviđeni upravo u ovom delu Ustava. Isto se odnosi i na ograničenja tih prava ili sloboda. Zakonima kao aktima niže pravne snage od Ustava mogu biti uređeni samo načini ostvarivanja tih prava i sloboda ili njihovih ograničenja koje Ustav uspostavlja. Potpuno nova ograničenja prava i sloboda ljudi postavljenih Ustavom ne mogu se uvoditi zakonima.

U uporednom pravu najbolje primere ovog pristupa istoj materiji pokazuje Nemačka koja nesumnjivo predstavlja uzor pravne države. Nemačka je prerađujući stari zakoni iz 1933. godine 1972. godine donela Zakon o zaštiti životinja (Tierschutzgesetz). Sve do 2002. godine kada je izmenila svoj Ustav i u članu 20a pored zaštite prirodne sredine kao državnog cilj unela dodatak kojim se ova zaštita izričito proširuje i na životinje, Nemačka je imala niz problema u njegovom sprovođenju koji su dolazili upravo kao posledica sukoba interesa životinja²⁶ sa Ustavom određenim pravima i slobodama ljudi, gde su potonja odnosila prevagu budući da vode poreklo iz akta više pravne snage.²⁷ Posle ove izmene Ustava nemački zakonodavac, pravosuđe i izvršna grana vlasti moraju da slede ovaj Ustavom

24 R. Marković, *Ustav RS od 2006. godine – kritički pogled*, objavljeno u: *Ustav RS sa registrom pojmova*, Beograd, 2006, str. 27–28.

25 Potpuno o odnosu ustava i zakona kod: R. Lukić, *Ustavnost i zakonitost*, Beograd, 1966.

26 Cilj nemačkog Zakona o zaštiti životinja određen je u članu 1 kao „zaštita života i dobrobiti životinja kao srodnih bića“: član 1, *Zakon o zaštiti životinja* (Tierschutzgesetz). Iz ovoga se može izvući zaključak da je i kod ovog zakona, kao i kod srpskog, životinja sama po sebi objekat zaštite, a ne ljudi. Stoga se i ovde taj objekat zaštite može nazvati interes životinja.

27 U pitanju su bili sloboda veroispovedi (Religionsfreiheit), sloboda naučnog istraživanja (Wissenschaftsfreiheit), sloboda vršenja svog poziva (Berufsfreiheit) i sloboda umetničkog izražavanja (Kunstfreiheit). Sudovi su stajali na stranu ustavnih prava i sloboda jer su one uređenje Ustavom kao aktom više pravne snage od zakona koji je uređivao materiju zaštite životinja: K. M. Natrass, „...und dite Tiere“ Constitutional Protection of Germany's Animals, *Animal Law*, No. 283, 2004, p. 290–294.

određeni državni cilj (staatszielbestimmung – otprilike kao načela u Ustavu RS), a to je i zaštita životinja. Otada se stanje na polju zaštite životinja promenilo, jer sve grane vlasti u nemačkom pravnom poretku imaju obavezu da interes životinja izmere jednakim „tegovima“ kada ga stavljaju na vagu sa pravima i slobodama ljudi jer sada obe pravne kategorije imaju isti izvor – nemački ustav.

Kao što je Nemačka morala da kategoriju interesa životinja uvede u svoj Ustav putem državnog cilja (staatszielbestimmung) da bi zaštita životinja putem zakona dobila ravnotežu sa pravima i slobodama ljudi predviđenim nemačkim Ustavom, isto bi morala i Srbija. U delu Ustava RS gde se nalaze prava i slobode ljudi, na primer, u članu 75, koji govori o pravu ljudi na zdravu životnu sredinu moglo bi da se nađe mesto i za životinje. Druga mogućnost bi bila da se, po ugledu na Nemačku, u delu Ustava koji uređuje načela nađe mesto i za načelnu zaštitu životne sredine i životinja. U tom slučaju bi se u Zakonu o dobrobiti životinja morali ustanoviti mehanizmi koji bi ostavili praktičnu mogućnost za uravnotežavanje interesa životinja sa pravima i slobodama ljudi u onim oblastima u kojima se oni ukrštaju. Ta mogućnost je u nemačkom Zakonu o zaštiti životinja stvorena drugom rečenicom člana 1 koja kaže da „Niko ne sme bez *razumnog osnova* da nanese bol, patnju ili povredu životinji.“²⁸ Naglasak u ovom pravilu iz nemačkog zakona je na „razumnom osnovu“. Ono je namerno postavljeno tako da ostavlja značajan prostor za etička i pravna tumačenja smisla „razumnog osnova“. Svrha ovakvog normiranja je da se smisao pojma „razumnog osnova“ može menjati spram razvoja naučnih shvatanja, shvatanja drugih oblasti saznanja ili društvenog stava o životinjama.²⁹

6. Neravnoteža između prava i sloboda ljudi i interesa životinja koja nastaje kao posledica Zakona o dobrobiti životinja

Donošenje Zakona o dobrobiti životinja potpunim zanemarivanjem Ustavom RS utvrđenih prava i sloboda ljudi stvara čitav niz mogućih problema u primeni. U manjem broju slučajeva već na prvi pogled može da se izvede zaključak da su odredbe Zakona neustavne. U većem broju slučajeva odnos Ustava i Zakona o dobrobiti životinja je pod velikim znakom pitanja. Ovaj odnos u suštini je sukob između prava i sloboda ljudi garantovanih Ustavom i interesa životinja garantovanih Zakonom, a sve u korist potonjih. Tim sukobom stvara se neravnoteža u hijerarhiji vrednosti na kojima se osniva pravni poredak. Posledica ove neravnoteže je niz nelogičnih stanja u pravnom poretku odnosno u poretku vrednosti koje Zakon promovise, a koja se sva mogu svesti na sledeći zaključak: životinje su jednako vredne kao i ljudi, a u nekim izuzetnim slučajevima i vrednije.

Već je izneto da za rešavanje ovog sukoba odnosno za uravnotežavanje odnosa vrednosti u poretku nemački Zakon o zaštiti životinja poznaje jedan vrlo prilagodljiv mehanizam. To je onaj „razumni osnov“ koji služi kao opravdanje

28 „Niemand darf einem Tier ohne vernünftigen Grund Schmerzen, Leiden oder Schaden zufügen“: Član 1, *Zakon o zaštiti životinja* (Tierschutzgesetz).

29 K. M. Natrass, „...und dite Tiere“ Constitutional Protection of Germany's Animals, *Animal Law*, No. 283, 2004, p. 289.

(rečnikom jednog pravnika – osnov isključenja protivpravnosti krivičnog dela) za nanošenje bolova ili povreda životinji. Nažalost naš Zakon o dobrobiti životinja ga nema, tako da nelogičnosti u hijerarhiji vrednosti koje stvara opstaju u punom obimu i sadržaju. Od ovih nelogičnosti rad će izneti one koje najbolje opisuju prethodni zaključak.

6.1. Neravnoteža interesa životinja i slobode naučnog stvaralaštva iz člana 73 Ustava RS

Sloboda naučnog stvaralaštva određena je članom 73 Ustava RS koji kaže da je „naučno stvaralaštvo slobodno“, a da se „autorima naučnih dela jamče moralna i materijalna prava“. Na kraju ustav određuje da „RS pomaže i podstiče razvoj nauke“. Ova sloboda je dalje je razrađena Zakonom o naučno-istraživačkoj delatnosti³⁰ i Zakonom o visokom obrazovanju.³¹ Zakon o dobrobiti životinja uvodi mnoga ograničenja ovoj slobodi bez osnova u Ustavu. Tako član 42 sadrži popis pet vrsta zabranjenih oglada na životinjama, čemu se pridružuje član 38 sa osam slučajeva u kojima se može izvoditi ogled na životinjama, iz čega se izvodi zaključak da svi ostali slučajevi nisu dozvoljeni. Ograničenja slična prethodnim su i ona iz stava 1 člana 41 prema kojem se ne može sprovesti ogled ako postoji „alternativni metodi za sprovođenje oglada kojim se postiže isti cilj“ i stava 3 prema kojem se „mora koristiti metod koji životinji nanosi najmanje bola, patnje, straha ili stresa“.

Od navedenih ograničenja naročito je problematična ona iz tačke 5 stava 1 člana 42 prema kojoj se ne može vršiti ogled na životinji u slučaju „prikazivanja bioloških i medicinskih pravila ili činjenica koje su već potvrđene.“ Ovo ograničenje narušava jedan od toliko nezaobilaznih delova puta kojim se dolazi do naučne istine da narušava celokupnu svrhu ili smisao nauke. *Kako će nauka napredovati ako se ne vršiti kritička provera rezultata do kojih je ona već došla?!* Pri tome nije važno da li se to radi istim putem kojim se do hipoteze došlo ili drugim. Zakon ovom odredbom zabranjuje svako ponavljanje „potvrđenih“ naučnih rezultata. Pa i Ajnštajnova teorija relativiteta, koliko god bila sjajna i izvorna da je bezbroj puta potvrđena i dan danas preživljava kako naučna osporavanja tako i potvrde od onih koji je stavljaju na probu naučnom kritikom. Kako će se neko nazvati naučnikom, a njegov metod rada naukom, ako mu se zabranjuje naučna kritika? Daleko je manje značajno to što ova odredba Zakona o dobrobiti životinja narušava Ustav RS od činjenice da ona narušava sav smisao nauke time što joj uzima ključni naučni mehanizam – naučnu kritiku.

Posebno je problematična činjenica da ovakve zabrane, izričito postavljene, nema ni kada su naučni ogledi na ljudima u pitanju³² što vodi zaključku da su životinje vrednije od ljudi.

30 „Naučne slobode“: Član 7, Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, *Službeni glasnik RS*, br. 110/05, 50/06 i 18/10.

31 „Akademske slobode“: Član 5, Zakon o visokom obrazovanju, *Službeni glasnik RS*, br. 76/05, 100/07, 44/10 i 93/12.

32 Član 7, koji nosi naziv „Naučne slobode“, kaže da naučna sloboda ima samo četiri ograničenja. To su „standardi nauke“, „zaštita ljudskih prava“, „zaštita životne sredine“ i „etičnost u

6.2. Neravnoteža interesa životinja i prava na obrazovanje iz člana 71 Ustava RS

Pravo na obrazovanje je uređeno članom 71 Ustava koji kratko kaže da „svako ima pravo na obrazovanje“. Zakon o dobrobiti životinja članom 44 skoro potpuno narušava čitavo polje obrazovanja u kojem se koriste životinje, što najviše pogađa biologiju i veterinu kao nauke. Tako stav 1 ovog člana zabranjuje sve „ogledne na životinjama u obrazovne svrhe“, ako prouzrokuju patnju, povredu, stres i bolove. U osnovnim i srednjim školama stav 2 dozvoljava se vežbanje samo posmatranjem životinja, a na fakultetima važi pravilo iz stava 1. Prema stavu 4 vežbe na mrtvim životinjama na svim nivoima obrazovanja moguće su samo ako životinje nisu ubijene radi vežbanja. Ovakva ograničenja obrazovanja će onemogućiti sticanje i najosnovnijih znanja o životinjama i živom svetu uopšte. Šta će deca u osnovnim i srednjim školama naučiti više o životinjama od onog što već znaju kada posmatraju pse ili mačke u parku? Šta će studenti biologije naučiti ako ne mogu da usmrte neku divlju životinju i seciraju je na vežbama? Kako će student veterine naučiti nešto o anatomiji psa, mačke, svinje, ovce, konja ili koze ako mora da čeka da neka od tih životinja umre na nekoj farmi prirodnom smrću i da se dopremi na fakultet da bi mogao da je secira?³³ Koliko će trajati te studije veterine? Da ovakvo pravilo važi za obrazovanje lekara to je sasvim razumljivo. „Ljudski život je neprikosnoven“ po članu 24 Ustava RS. Iz ovog razloga svaki student medicine će morati da sačeka da neki čovek umre pa će tek tada moći da stekne neka primenjena znanja o anatomiji čoveka tako što će ga secirati na nastavi. Na taj način se vrši uravnotežavanje dve ustavne vrednosti, prava na život i prava na obrazovanje. Nema ubijanja ili povređivanja ljudi radi ostvarivanja prava na obrazovanje. Uvođenje istog pravila za životinje, ukazuje da je život životinje jednako vredan kao i život čoveka. Ovako nešto bi bilo nerazumno, čak, i kada bi postojao osnov u Ustavu, ali stvari stoje drugačije. Za ovako nešto nema uporišta u Ustavu, tako da je ustavnost ovog pravila Zakona pod znakom pitanja.

Na kraju krajeva i sam Zakon dozvoljava neke vidove usmrćivanja životinja, na primer klanje radi ishrane. Koja je razlika između klanja životinje i usmrćivanja radi naučnog ogleda ili obrazovanja? Zašto životinje mogu da se zakolju radi ishrane, ali ne i da se usmrte radi nauke ili obrazovanja? Da li to znači da je zakonodavac zauzeo stav da čovekova potreba za hranom prevazilazi njegovu potrebu za znanjem? Po svemu sudeći je zakonodavac zauzeo takav stav, iako je on potpuno pogrešan. Da je čovek stavio potrebu za ishranom ispred svoje potrebe za saznanjem nikad ne bi pripitomio životinje. Čovek je savršeno bio u stanju da, lovom i skupljanjem, zadovolji svoju potrebu za hranom u precivilizacijskim društvima i nije imao potrebu da uči da pripitomljava životinje ili biljke. To je bila njegova potreba za napretkom

naučnoistraživačkom radu“. Iz ovoga se izvodi zaključak da nije nemoguće da se na ljudima izvede naučni ogled radi prikazivanja činjenica koje su već potvrđene, uz uslov da nisu prisutna neka od ograničenja naučnoj slobodi.: Član 7, Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, *Službeni glasnik RS*, br. 110/05, 50/06 i 18/10.

33 Sav apsurd ovih zakonskih rešenja izlazi na videlo kada se povuče analogija sa obrazovanjem lekara. Niko ne bi voleo da se operiše kod hirurga koji je odškoloivan na „virtuelnim“ studijama.

kroz saznavanje. Čovek je hteo lakši, bolji, bezbedniji i izvesniji život. Ta potreba odvela ga je putem razvoja različitih oblika saznanja, u ovom slučaju saznanja pripitomljavanja životinja.³⁴ To saznanje se u savremenom vremenu razvilo u nauku – stočarstvo – i druge nauke koje je prate kao što su veterinarstvo ili biologija. Kako bi ljudi naučili da od divljeg vepa naprave svinju a od vuka psa da nisu razvijali saznanje? To saznanje je imalo svoju cenu u vidu životinjskih života i ima je i danas. Sigurno da se su prvi vuk i prvi divlji vepar opirali pripitomljavanju kao što se konj i danas opire kroćenju ili preskakanju prepona. Ako je takvo saznavanje odvelo čoveka u civilizacijskog smislu napred, zašto bi se danas taj civilizacijski napredak zaustavio zabranom usmrđivanja i povređivanja životinja prilikom naučnih oglada ili nastave? Na kraju krajeva taj napredak je i u interesu životinja. Da ljudi nisu naučili da pripitomljavaju životinje i da su nastavili da se hrane putem lova i skupljanja populacioni pritisak bi vrlo brzo vodio ka uništavanju svih prirodnih životinjskih i biljnih populacija.³⁵ Pripitomljavanje životinja je vodilo manjem pritisku na prirodne populacije životinja, što omogućava njihovo očuvanje. Druga društva koja imaju daleko veću tradiciju zaštite životinja, kao što je Nemačka, su davno rešila problem sukoba interesa životinje da ne budu povređene i ljudskog prava, ali i potrebe, naučnog saznavanja u korist naučnih oglada na životinjama.³⁶

6.3. Neravnoteža između interesa životinja i slobode mišljenja i izražavanja iz člana 46 Ustava RS

Sloboda mišljenja i izražavanja, kako Ustav RS naziva slobodu govora, je jedna od najvažnijih sloboda koje čovek može da ima.³⁷ Ona nema važnost kao vrsta slobode samo po sebi, već i kao nezamenljivo sredstvo za ostvarivanje velikog broja drugih sloboda. Kako bi se ostvarivala slobodu naučnog stvaralaštva ako ne bi postojala slobodu mišljenja i izražavanja putem koje se jemči objavljivanje, između ostalog, i naučnog rada? Naučni rad koji nije objavljen primenjeno ne postoji. Kako će naučni rad koji nije objavljen biti saznat u naučnoj i opštoj javnosti, i što je još važnije kako će biti podvrgnut naučnoj kritici?

Ustav poznaje pet mogućih ograničenja ove slobode: zaštita prava i ugled drugih, čuvanje autoriteta i nepristrasnosti suda, zaštita javnog zdravlja, zaštite

34 Kako je došlo do toga da čovek pripitomi biljke i životinje i uticaj tog oblika saznanja na razvoj ljudskog društva najbolje je videti kod: Dž. Dajmond, *Mikrobi, puške i čelik: Sudbine ljudskih društava*, Službeni glasnik, Beograd, 2004.

35 Vrlo dobra analiza o tome kako populacioni pritisak i loše odluke vode uništenju životne sredine i, posledično, uništenju društva u pitanju kod: J. Diamond, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*, New York, Viking Press, 2005.

36 Nemačka je još 1933. donela prvi Zakon o zaštiti životinja (Tierschutzgesetz) koji je potpuno zabranjivao ogleda na životinjama. Posle samo nekoliko nedelja primene zabrana je ukinuta i ogledi su dozvoljeni pod određenim uslovima. Obrazloženje je bilo potreba da se zaustavi zaostajanje nemačke nauke za naukama drugih država koje nisu imale takvu zabranu: A. Arluke, B. Sax, *Understanding Nazi Animal Protection and the Holocaust, Anthrozoos: A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People and Animals*, No. 1, 1992, p. 30.

37 Ovde će se zanemariti razlika između slobode govora i slobode mišljenja i izražavanja iako ona postoji. Ovo stoga što je ona nevažna za predmet našeg rada i zato što je najvažniji sadržaj (i po obimu i po suštini) slobode mišljenja i izražavanja upravo sloboda govora.

morala demokratskog društva i zaštita bezbednosti RS. U pitanju su klasični vidovi ograničenja ove slobode od kojih se vrlo verovatno niti jedan ne bi mogao iskoristiti kao osnov za član 45 Zakona koji kaže da se ne može „vršiti publikovanje naučnih radova u slučaju kada je ogled na životinjama sproveden suprotno odredbama ovog Zakona“. Zabranom objavljivanja ovakvih naučnih radova svakako se neće zaštititi prava i ugled drugih, javno zdravlje, bezbednost RS ili autoritet sudova. Postoji mala mogućnost da se raspravlja da li se ova zabrana može podvesti pod „zaštitu morala demokratskog društva“ kao osnova za ograničenje ove slobode, ali se čini da to nije opravdano. Na prvom mestu sami pisci Zakona o dobrobiti životinja ovaj problem uopšte nisu shvatili inače bi se u obrazloženju Zakona pozvali na ovu mogućnost iz Ustava. Čini se da oni uopšte nisu bili svesni da ovom zabranom krše Ustav, jer nisu ni osetili potrebu da naglase kako se ograničenje slobode govora koje oni uvode opravdava „zaštitom morala demokratskog društva“ ili bilo kojim drugim osnovom koji Ustav predviđa kao moguća ograničenja slobode govora. Da su se kojim slučajem i pozvali na ovo ograničenje, veliko je pitanje da li je „moral“ našeg „demokratskog društva“ stigao do tih visina da štiti ogledne miševе, pacove ili neke druge životinje, na primer žabe? Skoro sigurno nije. Nema sumnje da je oglednoj životinji, čak i kada je u pitanju pacov, nad kojim se niko ne sažaljeva, interes da je ne boli ili da se ne muči, ali nije svrha ove Ustavne ograničenja slobode govora da zaštiti interes životinje već „moral demokratskog društva“. Da bi se ovo ograničenje slobode govora koje Ustav predviđa moglo iskoristiti za zabranu objavljivanja naučnih radova onda bi se moralo dokazati da je moral demokratskog društva protivan objavljivanju naučnih istina do kojih se došlo ogledom na životinjama tokom kojeg su životinje, na primer, lišene života. Pri svemu tome ovo ograničenje mora da se dovede u vezu sa slobodom koju ograničava na takav način da se „odmeravanjem“ ili „uravnotežavanjem“ vrednosti koje obe štite izvede zaključak da se ograničavanjem slobode govora (u ovom slučaju putem zabrane objavljivanja naučnih radova) čini manja šteta po slobodu govora nego što bi se dozvoljavanjem slobode govora (dozvoljavanjem objavljivanja naučnih radova) načinila šteta moralu demokratskog društva (pod pretpostavkom da on uključuje sažaljevanje nad oglednim životinjama). Moral našeg društva svakako se nije razvio do te mere da nazove nemoralnim naučne ogledе na životinjama. kada bi kojim slučajem i bilo drugačije, kako je već rečeno zaštita takvog morala nije svrha ovog ograničenja slobode govora. Ovo ograničenje je stvoreno da bi se u društvu sprečilo širenje ideja koje se van svake sumnje mogu nazvati nedemokratskim, kao što je izazivanje i širenje mržnje, izlaganje poruzi zbog pripadnosti nekom kolektivnom biću (govor mržnje), zabrana poricanja zločina ili zabrana ratne propagande.³⁸

38 U pitanju su, na primer, član 317 KZ „Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti“, član 174 KZ „Povreda ugleda zbog rasne, verske, nacionalne ili druge pripadnosti“ ili član 386 KZ „Agresivni rat“. Neke od ovih zabrana, kao što je zabrana poricanja zločina, su predmet žestokih rasprava u velikom broju „demokratskih“ društava i oko njih nema jedinstvenih stavova.

6.4. Neravnoteža između interesa životinja i načela solidarnosti između ljudi

Zakon dobrobiti životinja stavom 3 člana 3 predviđa da su građani dužni da spreče sve oblike zlostavljanja životinja i ugrožavanja njihovog života, zdrava i dobrobiti. Čistim jezičkim tumačenjem ispada da su građani dužni da spasavaju životinje od svih pogibelji. Kako je to moguće ako takva obaveza ne postoji ni kada su ljudi u pitanju? Ispada da su ljudi manje vredni od životinja jer njih drugi ljudi ne moraju da spasavaju od pogibelji osim izuzetno pod uslovima predviđenim članom 127 KZ RS.³⁹ Ovakav zaključak na koji nas vodi rešenje zakona je svakako apsurdan. Ispalo bi da je ograničeno načelo solidarnosti između ljudi, koje leži u osnovi člana 127 KZ RS počelo da važi između ljudi i životinja i to neograničeno. što je još gore ono važi samo jednosmerno, od ljudi ka životinjama. Kako je rečeno, životinje ne mogu da budu nosioci obaveza, što vodi zaključku da samo ljudi moraju da se neograničeno solidarišu sa životinjama dok životinje to ne moraju sa ljudima.

Zaključak

Pokušaj Zakona o dobrobiti životinja da uvede novu i izvornu kategoriju u naš pravni poredak, kategoriju koja do sada nije postojala, po svemu sudeći pobuđen je željom da se premoste i zaobiđu problemi teorijske i praktične nemogućnosti utemeljenja prava životinja. U pitanju je kategorija *interesa životinja*. Po prvi put, čini se da se životinje ne štite zbog onoga što predstavljaju ljudima, bilo kao deo životne sredine ili privrede, već se štite zbog onoga što predstavljaju same sebi.

Tako nešto bi bilo moguće samo ako se te obaveze ne bi kosile sa pravima i slobodama ljudi koje već jesu priznate u pravnom poretku, a to su u prvom redu ljudska prava i slobode koje su priznate Ustavom RS. U suprotnom pomenuta nova pravna kategorija, kategorija *interesa životinja*, iako terminološki drugačija, vrednosno bi bila stavljena u istu ravan sa pravima i slobodama ljudi koje uvodi Ustav. To je naravno nemoguće, ako ni zbog čega drugog a ono zbog hijerarhije pravnih akata, koja kaže da se aktom niže pravne snage (u ovom slučaju zakonom) ne može menjati akt više pravne snage (u ovom slučaju Ustav).

Dovoljan je i površan pogled na Zakon o dobrobiti životinja pa da se izvede zaključak da je zakonodavac pokušao upravo to, da aktom niže pravne snage menja akt više pravne snage i to na jedan nesuvisao, neutemeljen i pravno manjkav način. Tako je stvorio i više krivičnopravnih problema od kojih se glavni svodi na sledeće pitanje: da li se može kršenjem tih brojnih zabrana i naloga koje su ovim zakonom uvedene u interesu životinja izvršiti krivično delo „Ubijanja i mučenja životinja“ iz člana 269 KZ?

39 Član 127 KZ RS, „Nepružanje pomoći“: „Ko ne pruži pomoć licu koje se nalazi u neposrednoj opasnosti za život iako je to mogao da učini bez opasnosti za sebe i drugog, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.“ Iz ovog člana KZ vidi se da je načelo solidarnosti između ljudi ograničenog važenja. Ljudi su dužni da spasavaju druge ljude samo iz životne pogibelji i to samo ako nema opasnosti po njihov život.

Odgovor bi svakako trebalo da bude negativan, barem kada su u pitanju one tipične i karakteristične zabrane ili nalozi u ponašanju sa životinjama iz Zakona o dobrobiti životinja koje su uzete kao primer u 6. delu rada. Što se tiče svih ostalih zabrana i naloga u ponašanju sa životinjama one bi nalagale temeljnu analizu pravne osnovanosti, koja se u vrlo velikom broju slučajeva ne bi završila drugačijim zaključkom od prethodnog. Ovo stoga što je zakonodavac u slučaju ovog zakona pošao od pogrešne pretpostavke da je inovativna pravna kategorija interesa životinja koju je pokušao da uvede u pravni poredak osnovana. Kao posledica ove zablude on se nije opterećivao njenim odnosom sa postojećim pravima i slobodama u poretku koje ustanovljava Ustav i pošao je od pretpostavke da može slobodno da nameće obaveze i naloge subjektima pravnog poretka u vezi sa postupanjem sa životinjama.

Jedan od izlaza iz ovog nepravnog stanja jeste da se naš zakonodavac povede primerima iz uporednog zakonodavstva od kojih je u radu prikazan nemački. To znači da bi prvo trebalo stvoriti osnov u Ustavu kojim bi se životinje stavile u istu ili sličnu ravan sa drugim ljudskim pravima i slobodama kao što je pravo na zdravu životnu sredinu npr. Time bi se stvorila mogućnost da se o životinjama vodi računa barem koliko i o drugim vrednostima značajnim za ljude. Kao neku vrstu protivteže ovoj pravnoj mogućnosti, kako se ne bi izvrgnula u neograničenu zaštitu interesa životinja na uštrb ljudi (upravo to se desilo usvajanjem Zakona o dobrobiti životinja), trebalo bi izmeniti odredbu KZ o ubijanju i mučenju životinja (opet po ugledu na nemačko rešenje) predviđanjem dozvoljenog rizika („ne sme bez razumnog osnova da povredi“) kao osnova isključenja protivpravnosti kod ovog krivičnog dela.

Literatura

1. Arluke, A; Sax, B; Understanding Nazi Animal Protection and the Holocaust, *Anthrozoos: A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People and Animals*, No. 1, 1992.
2. Bentham, J; *The Fragment on Government*, T. Payne at the Mews-Gate, London, 1776, dostupno na: <http://www.efm.bris.ac.uk/het/bentham/government.htm> (15. 8. 2012).
3. Dajmond, Dž; *Mikrobi, puške i čelik: Sudbine ljudskih društava*, Službeni glasnik, Beograd, 2004.
4. Darwin, C; *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*, London, 1871.
5. Diamond, J; *Collapse: Haw Societies Choose to Fail or Succeed*, Viking Press, New York, 2005.
6. Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05 (ispr.), 107/05 (ispr.), 72/09, 111/09.
7. Lukić, R; *Teorija države i prava; II deo: Teorija prava*, Beograd, 1995.
8. Marković, R; *Ustav RS od 2006. godine – kritički pogled*, objavljeno u: *Ustav RS sa registrom pojmova*, Beograd, 2006.
9. Marković, R; *Ustavno pravo*, Beograd, 2011.

10. Natrass, K. M; "...und dite Tiere" Constitutional Protection of Germany's Animals, *Animal Law*, No. 283, 2004.
11. Singer, P; *Animal Liberation*, New York, 2002.
12. Stojanović, Z; *Komentar KZ*, Beograd, 2007.
13. Stojanović, Z; *Krivično pravo – Opšti deo*, Beograd, 2011.
14. Tasić, Đ; *Uvod u pravne nauke: Enciklopedija prava*, NIU Službeni list SRJ, Beograd, 1995.
15. Treaty of Amsterdam, *Protocol on Animal Welfare*, dostupno na: <http://www.eurocbc.org/page673.html>, (10. 10. 2012).
16. Zakon o divljači i lovstvu, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2010; Zakon o veterinarstvu, *Sl. glasnik RS*, br. 91/2005, 30/2010.
17. Zakon o dobrobiti životinja, *Službeni glasnik RS*, br. 41/09.
18. Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, *Službeni glasnik RS*, br. 110/05, 50/06 i 18/10.
19. Zakon o visokom obrazovanju, *Službeni glasnik RS*, br. 76/05, 100/07, 44/10 i 93/12.